

ΠΤΥΧΕΣ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ

Συγγραφέας: ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΜΑΝΙΑΤΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Γαλλία και περιβάλλον

Η Γαλλία έχει αναπτύξει μία κουλτούρα ιδιαίτερης ευαισθησίας για το φυσικό και το πολιτιστικό περιβάλλον, ενδεικτική της οποίας είναι μεταξύ άλλων και η λογοτεχνία. Για παράδειγμα, ο Ιούλιος Βερν αποτέλεσε έναν προφήτη για τεχνικά επιτεύγματα του αιώτερου για αυτόν μέλλοντος, όπως οι τηλεδιασκέψεις, οι οποίες αποτελούν σημαντικό στοιχείο της σύγχρονης Κοινωνίας της Πληροφορίας. Έκφανση αυτής αποτελεί το Διαδίκτυο, η πρόσβαση στο οποίο αποτελεί στη γαλλική έννομη τάξη, σύμφωνα με το Συνταγματικό Συμβούλιο, θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα^[1]. Είναι ενδεικτικό των ραγδαίων τεχνολογικών εξελίξεων το γεγονός ότι υπάρχει, διαθέσιμη τα τελευταία χρόνια και στη Γαλλία, η δυνατότητα, και μάλιστα δωρεάν, της δημιουργίας ηλεκτρονικών βιβλίων από τους ενδιαφερόμενους συγγραφείς^[2].

Το έργο του Βερν προσπάθησε να αποδείξει, όσον αφορά το υδάτινο στοιχείο, ο μεγαλύτερος εξερευνητής των βυθών, του εικοστού αιώνα, ο Ζακ - Υβ Κουστώ^[3]. Η λογοτεχνία λοιπόν προήγαγε με τα έργα επιστημονικής φαντασίας τη ζήτηση και την αναζήτηση νέων επιστημονικών γνώσεων και αποδείξεων. Βέβαια, η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος δεν ήταν κατ' αρχάς ακόμη το ζητούμενο, στον αιώνα του Βερν.

Συνεπώς, η γαλλική λογοτεχνία σηματοδοτεί μία νέα εποχή για την πρόοδο της επιστήμης και της τεχνολογίας, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τη νομική επιστήμη και το ιδιαίτερα επίκαιρο ζήτημα της καθιέρωσης θεμελιωδών δικαιωμάτων συναφών με την τεχνική και τους φυσικούς πόρους, χερσαίους και ενάλιους ή υποθαλάσσιους.

A. Το δικαίωμα στο νερό και ο γαλλικός Χάρτης του Περιβάλλοντος

Το νερό έχει έρθει στο προσκήνιο ως ένα «νεαρόν δικαίωμα» στο Συγκριτικό Δημόσιο Δίκαιο. Πράγματι, συνιστά παράδειγμα ενός θεμελιώδους δικαιώματος τρίτης γενεάς, δίπλα σε άλλα δικαιώματα διεθνικού χαρακτήρα όπως είναι εκείνα σε ένα υγιεινό περιβάλλον, στην ειρήνη, στην ανάπτυξη...^[4]. Τα θεμελιώδη δικαιώματα αυτής της γενεάς, που άρχισε να αναδύεται περίπου στο δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1970, αρχικά στους κόλπους του Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου, θα μπορούσαν να αποκληθούν περιβαλλοντικά δικαιώματα, δεδομένου ότι το κεντρικό δικαίωμα αυτής της γενεάς είναι η απόλαυση και η προστασία των αγαθών του περιβάλλοντος, ιδίως των φυσικών. Ειδικότερα όσον αφορά το ύδωρ, αυτό αποτελεί το αντικείμενο ενός

ανθρώπινου δικαιώματος αναγνωρισμένου σε διάφορα διεθνή κείμενα, λόγω και του σοβαρού προβλήματος λειψυδρίας που αντιμετωπίζει μεγάλο ποσοστό της ανθρωπότητας[5]. Οι κύριες διεθνείς συνθήκες που αναγνωρίζουν ρητά αυτό το δικαίωμα είναι η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεως κατά των γυναικών (άρθρο 14 (2) στοιχείο θ, στο οποίο προβλέπεται το δικαίωμα των γυναικών «να απολαμβάνουν κατάλληλες συνθήκες διαβίωσης, ειδικότερα όσον αφορά... την παροχή... ύδατος»), του 1979, και η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (άρθρο 24), του 1989. Πρόκειται για ένα γνήσιο και αυτοτελές δικαίωμα έναντι του κλασικού δικαιώματος στο περιβάλλον. Για παράδειγμα, κατά τα τελευταία χρόνια μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει αρχίσει να επικαλύπτεται με το θεμελιώδες δικαίωμα στη χρήση της ενέργειας, δεδομένου ότι η πρόσφατη νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων προβλέπει ως ιδιαίτερο έννομο αγαθό το «Ζεστό Νερό Χρήσης (ZNX)».

Εξάλλου, η Γαλλία είναι μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών που έχουν τεθεί στην πρωτοπορία του συνταγματισμού για την προστασία του περιβάλλοντος. Ο Χάρτης του Περιβάλλοντος, που εγκρίθηκε από το κοινοβούλιο το 2005 με συντριπτική πλειοψηφία, έχει οδηγήσει σε μία προσθήκη στο πρώτο εδάφιο του Προοιμίου του Συντάγματος, κατά το οποίο «Ο γαλλικός λαός διακηρύσσει επίσημα την πρόσδεσή του στα Δικαιώματα του ανθρώπου και στις αρχές της εθνικής κυριαρχίας όπως αυτές καθορίζονται στη Διακήρυξη του 1789, επιβεβαιωμένη και συμπληρωμένη από το προοίμιο του Συντάγματος του 1946, όπως επίσης στα δικαιώματα και καθήκοντα καθορισμένα στο Χάρτη του περιβάλλοντος του 2004». Μία σύγκριση με άλλα προηγμένα κράτη αναδεικνύει το γεγονός ότι η Γαλλία καθυστέρησε να προβεί στη συνταγματική καθιέρωση του δικαιώματος στο περιβάλλον ενώ η Ελβετία το είχε κάνει το 1974, η Πορτογαλία το 1976 και η Ισπανία το 1978[6].

Ο Χάρτης επηρεάζει μεταξύ άλλων τη νομοθεσία, την κυβερνητική πολιτική, τις δικαστικές αποφάσεις και το εκπαιδευτικό σύστημα[7]. Το 2012 το Συμβούλιο της Επικρατείας είχε βασίσει περισσότερες από 12 αποφάσεις του στο Χάρτη, σε θέματα που είχαν να κάνουν από την πυρηνική ενέργεια μέχρι την προστασία των λιμνών στα βουνά. Ενώ είχε προβλεφθεί ότι αυτό το κείμενο θα αύξαινε την πρωταρχία των περιβαλλοντικών υποθέσεων στο γαλλικό δίκαιο, μερίδα της θεωρίας υποστηρίζει ότι έχει ξεπεράσει όλες τις προσδοκίες. Σε κάθε περίπτωση, είναι προφανής ο αντίκτυπος αυτού του σημαντικού για το συγκριτικό δίκαιο Χάρτη, ο οποίος δεν κάνει ρητή αναφορά στο νερό, σε διάφορα θεμελιώδη δικαιώματα όπως σε εκείνο στο νερό.[8]

B. Η αρχή της προφύλαξης στη γαλλική έννομη τάξη

Η αρχή της προφύλαξης προστέθηκε το 1993 με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ στο άρθρο 174, νυν άρθρο 191 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση[9]. Στο διεθνές επίπεδο, η αρχή αυτή έχει τις ρίζες της στην Παγκόσμια Χάρτα για τη Φύση, που

υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 1982. Στο γαλλικό δίκαιο η αρχή αυτή θεσπίστηκε στο νόμο Μπαρνιέ της 2.2.1995, ο οποίος διακρίνει το δικαίωμα, τη διοικητική απόφαση και την επιστημονική αλήθεια. Σύμφωνα με το άρθρο 200-1 εδ. 4, «*Η αρχή της πρόληψης και της επανόρθωσης κατά προτεραιότητα στην πηγή των περιβαλλοντικών βλαβών επιβάλλει τη λήψη μέτρων με τη χρήση των καλύτερων διαθέσιμων τεχνικών, με ένα αποδεκτό οικονομικά κόστος*».

Το άρθρο 5 του Χάρτη του Περιβάλλοντος, το οποίο είναι το αφιερωμένο ολοκληρωτικά στην προφυλακτική προδιαγραφή, ορίζει: «*Ενώσω η πραγματοποίηση μίας ζημίας, αν και αβέβαιη στο καθεστώς των επιστημονικών γνώσεων, θα μπορούσε να επηρεάσει με βαρύ και ανεπανόρθωτο τρόπο το περιβάλλον, οι δημόσιες αρχές επαγρυπνούν, με εφαρμογή της αρχής της προφύλαξης και εντός των τομέων αρμοδιοτήτων, για την εφαρμογή διαδικασιών εκτίμησης των κινδύνων και για την υιοθέτηση προσωρινών μέτρων και αναλογιών μέτρων για να αποκλείσουν την πραγματοποίηση της ζημίας*».

Αίσθηση έχει προκαλέσει το γεγονός ότι η Γαλλία επικαλέστηκε την αρχή της προφύλαξης για να γίνει, το 2011, το πρώτο έθνος στον κόσμο που απαγόρευσε την υδραυλική ρωγμάτωση (ή διάρρηξη) ή υδρορωγμάτωση.

Γ. Η απαγόρευση της υδραυλικής ρωγμάτωσης και το δικαίωμα στο νερό

Με τον όρο «υδρορωγμάτωση» αποδίδεται στα ελληνικά κατά μεταφραστικό δάνειο ο όρος της αγγλικής «hydraulic fracturing» ή απλώς «fracking».

Ο νεολογισμός αυτός δηλώνει μία διαδικασία η οποία κατά κανόνα συνίσταται σε εξόρυξη φυσικού αερίου ή πετρελαίου εγκλωβισμένου σε συμπαγή πετρώματα, μέσω της διοχέτευσης υπό πίεση ενός μείγματος από νερό, άμμο και χημικών προσθέτων, με σκοπό να προκληθούν μικροσκοπικές ρωγμές στο πέτρωμα και να απελευθερωθεί έτσι το κοίτασμα. Αυτή η τεχνική, η οποία είναι σχετικώς παλαιά με πρώτο πείραμα το 1947 στο Κάνσας, δεν πρέπει να συγχέεται με τη φυσική υδρορωγμάτωση, η οποία απορρέει, στην επιφάνεια, από το αποτέλεσμα του παγώματος του νερού που είναι φυλακισμένο σε ένα βράχο.

Μέχρι την αρχή της δεκαετίας του 2000, η τεχνική αυτή δεν αναφερόταν ειδικά στους μεταλλευτικούς κώδικες. Επωφελήθηκε του νομοθετικού κενού έτσι ώστε να αναπτυχθεί γρήγορα, κυρίως στις ΗΠΑ. Η Γαλλία επέφερε μεταρρύθμιση στον μεταλλευτικό της κώδικα, αποφασίζοντας την απαγόρευση της υδραυλικής ρωγμάτωσης για την έρευνα και εκμετάλλευση του φυσικού αερίου, με το νόμο Jacob. Το Συνταγματικό Συμβούλιο έκρινε, στις 11 Οκτωβρίου 2013, σύμφωνο με το Σύνταγμα το νόμο αυτό, που ψηφίστηκε στις 13 Ιουλίου 2011. Οι «Σοφοί» είχαν επιληφθεί του ζητήματος κατόπιν προσφυγής της εταιρείας από το Τέξας

«Schuerbach Energy LLC», η οποία είχε αποκτήσει δύο άδειες εξερεύνησης σε μία απέραντη ζώνη 10.000 τετραγωνικών χιλιομέτρων στο Νότο της Γαλλίας, πριν να τις δει να ανακαλούνται. Ο δικηγόρος της επιχείρησης ενώπιον του Συμβουλίου είχε εκτιμήσει ότι η λήξη της ισχύος των αδειών εκμετάλλευσης και εξερεύνησης αποτελούσε μία εφαρμογή «υπερβολικά αυστηρή» της αρχής της προφύλαξης. Δήλωσε ότι δεν υπήρχε καμία μελέτη που να αποδεικνύει ότι η τεχνική αυτή παρουσιάζει τον παραμικρό κίνδυνο.

Το Συμβούλιο ωστόσο απέρριψε τα επιχειρήματα αυτά, επιβεβαιώνοντας ότι η απαγόρευση δεν αποτελούσε μία κατάχρηση της αρχής της προφύλαξης και επομένως δεν ήταν αντισυνταγματική.

Ειδικότερα, είχε επιληφθεί, στο πλαίσιο της διαδικασίας για «Προδικαστικό Ζήτημα Συνταγματικότητας», η οποία ως θεσμός τέθηκε σε ισχύ την 1^η Μαρτίου 2010[10]. Ενώπιον του ανώτατου διοικητικού δικαστηρίου, η προσφεύγουσα εταιρεία είχε μεταξύ άλλων επικαλεστεί, εναντίον των άρθρων 1 και 3 του νόμου της 13^{ης} Ιουλίου 2011, το άρθρο 6 του Χάρτη του περιβάλλοντος, το οποίο έχει ως εξής: «Οι δημόσιες πολιτικές πρέπει να προάγουν μία αειφόρο ανάπτυξη. Για αυτό το σκοπό, αυτές συμφιλώνουν την προστασία και την αξιοποίηση του περιβάλλοντος, την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική πρόοδο». Υποστήριζε ότι το άρθρο αυτό θα παραγνωριζόταν στο μέτρο που «η θεώρηση, το λιγότερο συνοπτική και ταχεία, της προστασίας του περιβάλλοντος παραμερίζει κάθε θεώρηση τόσο της οικονομικής ανάπτυξης όσο και της κοινωνικής πρόοδου».

Ενώ η Γαλλία εισήγαγε το 2013 το 90% του φυσικού της αερίου και το 99% του πετρελαίου της, η εκμετάλλευση των επίμαχων κοιτασμάτων έκανε να γεννηθεί η ελπίδα για ενεργειακή ανεξαρτησία[11]. Ωστόσο, μία έκθεση από ειδικούς συνιστούσε τον πειραματισμό στη Χώρα αυτή, ως προς μία τεχνολογία εκμετάλλευσης στη βάση του φθοροπροπανίου, η οποία συνιστά μία εναλλακτική έναντι της υδραυλικής ρωγμάτωσης. Αυτή η έκθεση, που τυπώθηκε μόλις σε επτά αντίγραφα, είχε παραγγελθεί από τον Υπουργό Παραγωγικής Ανασυγκρότησης στα μέσα του 2012. Το έγγραφο αυτό συντάχθηκε στην αρχή του 2014 και αποκρύφθηκε[12]. Συμπεραινόταν σε αυτό ότι η προτεινόμενη τεχνική, η οποία έχει το πλεονέκτημα ότι δεν χρησιμοποιεί το σπανίζοντα φυσικό πόρο του νερού, αποτελούσε μία πραγματική εναλλακτική που υποσχόταν να απαντήσει στα περιβαλλοντικά προβλήματα που τίθενται από την υδραυλική ρωγμάτωση. Ωστόσο, δεν δόθηκε συνέχεια σε αυτό το απόρρητο έγγραφο, για πολιτικούς λόγους. Από αυτήν την κρατική υπόθεση, η οποία αποκαλύφθηκε από την «τέταρτη εξουσία», αναδεικνύεται η πρακτική σπουδαιότητα του νερού και η μάλλον περιθωριακή ακόμη νομική του θέση και δυναμική. Στην υδρορωγμάτωση έχει αποδοθεί, μεταξύ άλλων αρνητικών συνεπειών, περιβαλλοντική υποβάθμιση των υδάτων του υπεδάφους και της επιφάνειας και κατανάλωση μεγάλων υδάτινων ποσοτήτων[13].

Αντίθετα με τον αρνητισμό της Γαλλίας για τη ρωγμάτωση, η Μεγάλη Βρετανία έδωσε πρόσφατα «πράσινο φως» για εξόρυξη σχιστολιθικού φυσικού αερίου με την τεχνική αυτή.

Δ. Δίκαιο του Περιβάλλοντος και «Προδικαστικά Ζητήματα Συνταγματικότητας»

Παρά τον περιορισμένο αριθμό Προδικαστικών Ζητημάτων Συνταγματικότητας κατ' εφαρμογή του Χάρτη του Περιβάλλοντος, κυρίως εξαιτίας της μεγάλης σπουδαιότητας των δικονομικών «φίλτρων» ή ακόμη του κόστους της διαδικασίας, πρέπει να θεωρηθεί ότι αυτή η διαδικασία θα παραμείνει ένα ουσιώδες εργαλείο για την αναγνώριση ενός δικαίου ιδιαίτερα αναγκαίου στον καιρό μας. Πράγματι, η διαδικασία έχει επιτρέψει να ενθαρρύνει ο νομοθέτης την εφαρμογή της αρχής της συμμετοχής του κοινού για να τον καταστήσει σύμφωνο με τους συνταγματικούς κανόνες [\[14\]](#).

Επισημαίνεται ότι όλες οι διαφορές του Δικαίου Περιβάλλοντος οι οποίες έχουν υποβληθεί στο Συνταγματικό Συμβούλιο δια της οδού των «Προδικαστικών Ζητημάτων Συνταγματικότητας» δεν προσεγγίζονται πάντα στη βάση του Χάρτη του Περιβάλλοντος. Αυτή είναι η περίπτωση των φορολογικών διαφορών ή ακόμη της προαναφερθείσας απόφασης του Συμβουλίου για τη συνταγματικότητα της απαγόρευσης της υδρορωγμάτωσης, περιπτώσεις στις οποίες η αρχή της ισότητας έχει μία ευρεία θέση.

Σε κάθε περίπτωση, προκειμένου για το άρθρο 5 του Χάρτη, το Συμβούλιο δεν έχει ακόμη καταστήσει ακριβή τη θέση του στο πλαίσιο της εν λόγω διαδικασίας αλλά απλώς έλαβε υπόψη του την αρχή της προφύλαξης στην απόφαση για την υδρορωγμάτωση. Ειδικότερα, έχει κριθεί από το Συμβούλιο ότι όλες οι διατάξεις του Χάρτη έχουν αξία συνταγματική αλλά δεν θεσμοποιούν όλες ένα δικαίωμα ή μία ελευθερία που το Σύνταγμα εγγυάται και δεν μπορούν λοιπόν να αποτελέσουν αντικείμενο επίκλησης για τη στήριξη ενός «Προδικαστικού Ζητήματος Συνταγματικότητας». Επισημάνθηκε στην απόφαση 2014-394, στο πλαίσιο της ίδιας διαδικασίας, ότι τα επτά εδάφια που προηγούνται των δέκα άρθρων του Χάρτη «έχουν συνταγματική αξία» αλλά ότι κανένα «από αυτά δεν θεσπίζει ένα δικαίωμα ή μία ελευθερία που το Σύνταγμα εγγυάται». Στην υπόθεση της απαγόρευσης της υδρορωγμάτωσης, το Συμβούλιο δεν εξέφρασε θέση στο ζήτημα αν το άρθρο 5 του Χάρτη θεσπίζει ένα δικαίωμα ή μία ελευθερία που το Σύνταγμα εγγυάται. Τόσο σε αυτήν την απόφαση όσο και στη μεταγενέστερη 2014-694 DC, αρνείται να θεωρήσει ότι η αρχή της προφύλαξης θα ήταν ένας συνταγματικός κανόνας, από την άποψη του οποίου θα μπορούσαν να ελεγχθούν νομοθετικές διατάξεις που θεσπίζουν μέτρα τα οποία δεν είναι «προσωρινά» [\[15\]](#).

Εξάλλου, βελτιώσεις δικονομικής φύσεως φαίνονται ακόμη απαραίτητες, κυρίως όσον αφορά τη θέση που δίνεται στις προσφυγές παρέμβασης ενώπιον του Συνταγματικού Συμβουλίου και την προσφυγή σε πραγματογνωμοσύνη[16]. Αντίθετα προς αυτό που έχει υποστηριχθεί εδώ και πολύ καιρό, το Δίκαιο δεν είναι μία απλή απόρροια των κοινωνικών δυνάμεων. Διατηρεί μάλλον μία ορισμένη τάξη ανάμεσα σε αυτές αλλά τη λειτουργεί πάντοτε προς ορισμένη κατεύθυνση, προσαρμοζόμενο, με τον καλύτερο τρόπο, στις περιστάσεις, έτσι ώστε οι υπάρχουσες αξίες και οι αξίες που αναδύονται να είναι τέλεια ισορροπημένες και υποστηριγμένες. Σε ορισμένες εποχές, ένα νέο δίκαιο αναδύεται για να απαντήσει στις βαθιές φιλοδοξίες και να βοηθήσει την κοινωνία να αντιμετωπίσει νέους στόχους που σχεδιάζονται. Αυτή είναι η περίπτωση τόσο για το δίκαιο του περιβάλλοντος όσο και για τη διαδικασία των «Προδικαστικών Ζητημάτων Συνταγματικότητας».

Ε. Περιβαλλοντικά ζητήματα του Δικαίου της Ενέργειας

Στη γαλλική έννομη τάξη, από τις 17 Ιανουαρίου 2017, τα νέα κτίρια με χρήση κατοικίας ή του τριτογενούς τομέα εφοδιασμένα με χώρο στάθμευσης πρέπει να είναι διευθετημένα με τέτοιο τρόπο που να επιτρέπουν τη στάθμευση ηλεκτρικών οχημάτων ή υβριδικών και ποδηλάτων[17]. Προκειμένου να εγγυηθεί τη βελτίωση της ποιότητας του αέρα για μία καλύτερη προστασία της υγείας, ο νόμος για την ενεργειακή μετάβαση για την πράσινη ανάπτυξη, 2015-992 της 17^{ης} Αυγούστου 2015, προέβλεπε την ανάπτυξη καθαρών συγκοινωνιών. Πράγματι, η ανάπτυξη και η διανομή των μέσων μεταφοράς με χαμηλές εκπομπές καυσαερίου που να συμβάλουν στο φαινόμενο του θερμοκηπίου και ουσιών που ρυπαίνουν την ατμόσφαιρα φαίνονταν ως προτεραιότητα. Μία διοικητική απόφαση έχει έρθει να συγκεκριμενοποιήσει τα χαρακτηριστικά της εγκατάστασης της επαναφόρτισης των οχημάτων όπως και τη χωρητικότητα των υποδομών για τη στάθμευση των ποδηλάτων. Για παράδειγμα, για τα κτίρια με χρήση κατοικίας, η επιφάνεια του χώρου του αφιερωμένου στα ποδήλατα πρέπει να είναι της τάξεως του 0,75 τ.μ. ανά κατοικία για τις κατοικίες μέχρι δύο βασικά δωμάτια.

Σε κάθε περίπτωση, με βάση το ισχύον Δίκαιο Ενέργειας έχει ανακύψει ένα νέο θεμελιώδες δικαίωμα, όπως έχει επισημανθεί. Το δικαίωμα στην ενέργεια μπορεί να καταταγεί στην κατηγορία των δικαιωμάτων τέταρτης γενεάς ή τεχνολογικών δικαιωμάτων, των οποίων εμβληματικό και κεντρικό παράδειγμα αποτελεί το δικαίωμα του καθενός να συμμετέχει στην Κοινωνία της Γνώσεως ή, κατά την ορολογία του ελληνικού τυπικού Συντάγματος, στην Κοινωνία της Πληροφορίας (άρ. 5Α παρ. 2). Είναι αξιοσημείωτο ότι ο προαναφερθείς νόμος 2015 - 992 ορίζει στο άρ. 1, που αντικαθιστά το υπάρχον άρθρο L.100-1 του Κώδικα Ενέργειας, ότι η ενεργειακή πολιτική «4^ο Προφυλάσσει την ανθρώπινη υγεία και το περιβάλλον, ιδιαίτερα παλεύοντας ενάντια στην επιδείνωση του φαινομένου του θερμοκηπίου και ενάντια στους μείζονες βιομηχανικούς κινδύνους, μειώνοντας την έκθεση των πολιτών στη

ρύπανση του αέρα και με την εγγύηση της πυρηνικής ασφάλειας. 5. Εγγυάται την κοινωνική και εδαφική συνοχή διασφαλίζοντας ένα δικαίωμα πρόσβασης σε όλα τα νοικοκυριά στην ενέργεια χωρίς υπερβολικό κόστος έναντι των πόρων τους».

ΕΠΙΛΟΓΟΣ: Θεμελιώδη δικαιώματα τέταρτης γενεάς και το ζήτημα της προαγωγής του δικαιώματος στο νερό

Αυτό που δεν αναφέρεται στην ελληνική συνταγματική επιστήμη είναι ότι τείνει να γίνει δεκτή η ύπαρξη μίας πιο νέας γενεάς δικαιωμάτων έναντι των περιβαλλοντικών (ή δικαιωμάτων αλληλεγγύης). Πρόκειται για δικαιώματα (ακόμη στη φάση της αναγνώρισης) τα οποία είναι σχετικά με τις γενετικές επεμβάσεις και τη βιοηθική, τις νέες τεχνολογίες της επικοινωνίας, τον κόσμο των ζώων[18]. Τέταρτης γενεάς δικαίωμα προς ενσωμάτωση στα τυπικά Συντάγματα των κρατών μπορεί να θεωρηθεί πλέον και το δικαίωμα των ανθρώπων, ιδιαίτερα των οικιακών καταναλωτών («νοικοκυριών»), στην πρόσβαση στην ενέργεια και στη χρήση αυτής, επομένως και στο νερό, ιδιαίτερα όπως αυτό έχει πλέον θεσμοποιηθεί ως ΖΝΧ.

Η ανθρωπότητα, τουλάχιστον στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ενώσεως διέρχεται μία νέα περίοδο όσον αφορά την παραγωγή θεμελιωδών δικαιωμάτων. Πρόκειται για δικαιώματα τέταρτης γενεάς, τα οποία δεν είναι καθιερωμένα στο Σύνταγμα, όπως είναι το δικαίωμα στην ενέργεια. Αν στο πλαίσιο των δικαιωμάτων τρίτης γενεάς εμβληματικό χαρακτήρα έχει κυρίως το δικαίωμα στην απόλαυση και στην προστασία του περιβάλλοντος, υπάρχουν συναφείς με αυτό εξελίξεις στο πλαίσιο των δικαιωμάτων τέταρτης γενεάς, τα οποία θα μπορούσαν να ονομαστούν δικαιώματα υψηλής τεχνολογίας ή ακριβέστερα και συνοπτικότερα «τεχνολογικά δικαιώματα». Παράδειγμα αποτελεί το θεμελιώδες δικαίωμα στην ενέργεια, το οποίο είναι συνδεδεμένο με τη θεμελιώδη αρχή της αειφόρου ανάπτυξης, όπως προκύπτει από την προαναφερθείσα διάταξη της παρ. 5 του άρθρου 1 του προαναφερθέντος πρόσφατου γαλλικού ενεργειακού νόμου.

Το περιβάλλον λοιπόν δεν νοείται πλέον κυρίως ως ύλη προς απόλαυση παρά ως ενέργεια προς χρήση, κατά περίπτωση βιομηχανική ή ιδιωτική (οικιακή). Σύστοιχο με αυτό είναι ότι μπαίνει στο νομικό προσκήνιο ως πρωταγωνιστής η έννοια του «νοικοκυριού», δηλαδή του τελικού χρήστη – καταναλωτή. Τα δικαιώματα τρίτης γενεάς, που αφορούν την προστασία του καταναλωτή, προεκτείνονται, όπως και το δικαίωμα στην απόλαυση και προστασία του περιβάλλοντος, σε ένα δικαίωμα χρήσης και μάλιστα εξοικονόμησης ενέργειας. Το δικαίωμα της ενέργειας είναι λοιπόν ανθρωποκεντρικό, υπέρ κυρίως του απλού καταναλωτή και ταυτόχρονα και οικολογικό. Δεδομένης και της σχέσης του με τις νέες τεχνολογίες, επιβεβαιώνει το χαρακτήρα των δικαιωμάτων τέταρτης γενεάς ως δικαιωμάτων υψηλής τεχνολογίας.

Είναι ένα δικαίωμα αλληλεγγύης και συλλογικό («κοινοτικό»), σαν δηλαδή και τα

δικαιώματα τρίτης γενεάς. Ειδικότερα, κατά πρώτο λόγο, πρόκειται για ένα δικαίωμα αλληλεγγύης διότι η εξοικονόμηση πόρων σημαίνει φειδώ στη χρήση της ενέργειας, άρα σεβασμό στο φυσικό περιβάλλον, το οποίο, όπως είναι γνωστό, έχει ένα χαρακτήρα αλληλέγγυο, ιδίως έναντι των μελλοντικών ανθρωπίνων γενεών, και συλλογικό. Κατά δεύτερο λόγο, είναι και ένα δικαίωμα συλλογικό, διότι αφορά όχι απλώς το γενικό συμφέρον π.χ. όπως υποδηλώνεται με την έννοια του νοικοκυριού, που παραπέμπει στην έννοια της οικογένειας ως στοιχειώδους κοινωνικής ομάδας, αλλά και το δημόσιο συμφέρον το καθολικό, π.χ. το δικαίωμα στις ΑΠΕ είναι ένα δικαίωμα που αφορά το σεβασμό και την αξιοποίηση συλλογικών έννομων αγαθών, όπως ο Ήλιος, ο άνεμος, το νερό (υπό τη μορφή του κυματισμού της θάλασσας)...

Η παρούσα προβληματική για το δικαίωμα στο νερό, το οποίο έχει πλέον περάσει από την τρίτη γενεά στην τέταρτη γενεά των θεμελιωδών δικαιωμάτων, δεν εξαντλείται στη θεώρηση του νερού ως μέσου κάλυψης καθημερινών αναγκών ιδιωτικής (ατομικής και οικογενειακής) χρήσης. Επεκτείνεται και στην ίδια την έρευνα των θετικών επιστημών και στη βιομηχανική παραγωγή, με ορόσημο το 2011, οπότε η Γαλλία έγινε το πρώτο Κράτος που απαγόρευσε την υδραυλική ρωγμάτωση, συνεπώς θεσμοποιώντας ως ένα δικαίωμα συνταγματικής αξίας - ιδίως μέσω της αρχής της προφύλαξης - το θεμελιώδες δικαίωμα στο νερό. Κατά μείζονα λόγο οι παρατηρήσεις αυτές ισχύουν όσον αφορά το ζήτημα της ενδεχόμενης χρήσης της τεχνολογίας εκμετάλλευσης των υπόγειων ενεργειακών πόρων στη βάση του φθοροπροπανίου, αντί της υδραυλικής ρωγμάτωσης και χάριν της εξοικονόμησης ποσοτήτων ύδατος.

Σε κάθε περίπτωση, η Γαλλία βρίσκεται στην πρωτοπορία των τεχνικών και νομικών εξελίξεων για το νερό και το περιβάλλον...

[1] Α. Μανιάτης, Πτυχές της γαλλικής εκπαιδευτικής και τεχνικής νομοθεσίας, Constitutionalism.gr, 25-11-2016.

[2] B. Liger, L'édition comme à la maison, Lire mars 2016 p. 39.

[3] Βλ. Α. Μανιάτης, Πτυχές της γαλλικής τεχνικής νομοθεσίας και λογοτεχνίας, Νόμος + Φύση Μάιος 2013.

[4] K. L. Pachot Zambrana, El derecho constitucional al deporte en la doctrina y el derecho comparado, Cuestiones Constitucionales 2016-1, Núm. 35, julio - diciembre 2016, p. 138.

[5] Ν. Ιτσινές, Νερό: Η πηγή της ζωής που χάνεται από τον άνθρωπο, Monumenta 02 Η Δύναμη του Νερού, 14/12/2007.

[6] J. Morand Deviller, L'environnement dans les constitutions étrangères, Nouveaux

Cahiers de Conseil Constitutionnel, N. 43, Avril 2014, <https://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/nouveaux-cahiers-du-conseil/cahier-n-43/l-environnement-dans-les-constitutions-etrangeres.140472.html>.

[7] D. Boyd, The Constitutional Right to a Health Environment, Environment – Science and Policy for Sustainable Development, July – August 2012.

[8] Βλ. Α. Maniatis, PPP and the constitutional right to the environment, Constitutionalism.gr, 20.11.2015.

[9] Γ. Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2011, σσ. 56-57.

[10] Conseil Constitutionnel, Commentaire Décision n 2013-346 QPC du 11 octobre 2013 Société Schuepbach Energy LLC (Interdiction de la fracturation hydraulique pour l’exploration et l’exploitation des hydrocarbures – Abrogation des permis de recherches, https://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/root/bank/download/2013346QPCccc_346qpc.pdf.

[11] Gaz de schiste : les Sages valident l’interdiction de la fracturation hydraulique, 11/10/2013.

[12] Gaz de schiste : le rapport enterré par le gouvernement, 06/04/2015, <https://www.lefigaro.fr/conjoncture/2015/04/06/20002-20150406ARTFIG00201-gaz-de-schiste-le-rapport-enterre-par-le-gouvernement.php>.

[13] Greenpeace, Fracking’s Environmental Impacts: Water, <https://www.greenpeace.org/usa/global-warming/issues/fracking/environmental-impacts-water/>.

[14] Ch. Huglo, La QPC : quelle utilisation en droit de l’environnement?, Nouveaux Cahiers du Conseil Constitutionnel, n. 43 (le Conseil constitutionnel et l’environnement) avril 2014.

[15] Juin 2014 : La Charte de l’environnement de 2004, <https://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/A-la-une/juin-2014-la-charte-de-l-environnement-de-2004.141685.html>.

[16] Ch. Huglo, La QPC : quelle utilisation en droit de l’environnement?, Nouveaux Cahiers du Conseil Constitutionnel, n. 43 (le Conseil constitutionnel et l’environnement) avril 2014.

[17] L. Valy, Véhicules électriques et vélos : des places de stationnement dédiées et aménagées!, dans Public/Environnement, le 01/08/2016, Net-iris Le Droit à l'information juridique,

<https://www.net-iris.fr/veille-juridique/actualite/35254/vehicules-electriques-et-velos-des-places-de-stationnement-dediees-et-amenagees.php>.

[18] F. del Giudice, Compendio di Diritto Costituzionale, XX Edizione, Edizioni Giuridiche Simone, 2016, p. 102.